

Ewelina Gołębiowska

[Archiwum Państwowe w Olsztynie]

**O projekcie „Pamięć dla przyszłości.
Historia mówiona w Archiwach Państwowych”**

DOI: 10.26774/wrhm.432

Głównym celem projektu¹ „Pamięć dla przyszłości. Historia mówiona w Archiwach Państwowych” jest wprowadzenie archiwistów państwowych w świat historii mówionej. Efektem podejmowanych działań będzie opracowanie zestawu dobrych praktyk, które krok po kroku opiszą proces pracy z zarejestrowanymi nagraniami – od przygotowania i przeprowadzenia wywiadu, poprzez zabezpieczenie nagrań, po ich opracowanie i udostępnianie. Projekt poszerza kompetencje archiwistów w zakresie pracy z materiałem audiowizualnym, promuje etyczne standardy oraz wspiera włączenie się sieci Archiwów Państwowych w krajowy nurt historii mówionej.

Tematyka *oral history* jest w ostatnich latach chętnie podejmowana i znajduje coraz większe uznanie wśród badaczy i pasjonatów historii. Nagrywane i przechowywane relacje lub wspomnienia opisujące osobiste przeżycia i refleksje rozmówców dotyczące ich losów, przeważnie w kontekście ważnych wydarzeń historycznych, stają się unikatowym materiałem źródłowym, możliwym do wykorzystania w wielu dziedzinach i badaniach. Budowaniem archiwów historii mówionej zajmują się zarówno samorządowe i państwowe instytucje kultury, jak i organizacje pozarządowe. Swój udział w tworzeniu tego rodzaju archiwów mają m.in.: Ośrodek KARTA / Dom Spotkań z Historią, Instytut Pileckiego i Muzeum Powstania Warszawskiego (Warszawa), Ośrodek „Brama Grodzka – Teatr NN” (Lublin), Ośrodek „Pamięć i Przyszłość” (Wrocław), Cyfrowe Archiwum Łodzian Miastograf.pl (Łódź), Muzeum Gdańska – Gdańskie Archiwum Historii Mówionej (Gdańsk) oraz Poznańskie Archiwum Historii Mówionej (Poznań). Obecnie widoczna w Polsce popularność rejestrowania wspomnień świadków historii jest ze wszech miar zjawiskiem pozytywnym, gdyż dzieje każdego regionu, opowiedane głosami tzw. zwykłych ludzi, stanowią bezcenne dziedzictwo narodowej pamięci xx w. Cieszy także to, że coraz więcej małych, lokalnych instytucji zajmujących się gromadzeniem źródeł mówionych wykorzystuje możliwości, jakie stwarzają technologie cyfrowe i Internet, by udostępniać użytkownikom swoje zbiory. Jednakże takie działanie wiąże się z pewnym zagrożeniem – niekontrolowane rozrastanie się istniejących archiwów historii mówionej skutkuje wprost niemożliwą do zebrania i zliczenia liczbą relacji, a to z kolei przyczynia się do rozproszenia materiałów audiowizualnych, co w konsekwencji utrudnia przeszukiwanie ogromnej już kolekcji nagrań.

1 Projekt strategiczny „Pamięć dla przyszłości. Historia mówiona w Archiwach Państwowych” realizowany jest w sieci Archiwów Państwowych od 1 I 2025 r. do 31 I 2026 r. Archiwum prowadzące: Archiwum Państwowe w Olsztynie, lider projektu: prof. dr hab. Norbert Kasperek, kierownik projektu: Ewelina Gołębiowska.

Kolejnym wyzwaniem, zwłaszcza dla działań projektowych, jest zapewnienie stałości ich finansowania. Obecnie w Polsce funkcjonuje kilkaset podmiotów zajmujących się rejestrowaniem nagrań rozmów ze świadkami historii. Bardzo ważnym czynnikiem wspierającym działalność tychże instytucji są programy dotacji rządowych i samorządowych. Ruch dokumentowania historii inicjuje i koordynuje chociażby Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, która cyklicznie organizuje różne konkursy wspierające działania archiwalne, takie jak: zabezpieczanie zbiorów, ich konserwacja, opracowanie czy przygotowanie inwentarzy. Tymczasem tego typu wsparcie, podobnie jak i wiele innych grantów, charakteryzuje jednorazowość i nierzadko brak ciągłości. Z projektami niestety bywa tak, że dofinansowuje się konkretne przedsięwzięcie, zaś uzyskane efekty, choć unikatowe, są niezabezpieczone na przyszłość. Dodatkowo brak jasno sformułowanych informacji dotyczących dalszych losów tych materiałów, jeszcze na etapie wypełniania wniosków, jedynie pogłębia ten problem. Jeszcze wiele nagrań zrealizowanych w ramach działań projektowych pozostaje nieudostępnionych, są przechowywane w przypadkowych pomieszczeniach, często w nieodpowiednich warunkach i na nietrwałych nośnikach. W efekcie wyjątkowe świadectwa, nagrane z myślą o „ocaleniu od zapomnienia”, milkną bezpowrotnie.

Odpowiedzią na te problemy jest projekt strategiczny² „Dialog dla przyszłości. Historia mówiona w Archiwach Państwowych” realizowany z inicjatywy Archiwum Państwowego w Olsztynie. Jego celem jest połączenie rozproszonych działań i włączenie sieci Archiwów Państwowych w krajowy obieg historii mówionej – zarówno jako depozytariusza, jak i aktywnego uczestnika procesu rejestrowania relacji. Projekt zakłada dwa równoległe obszary aktywności: zwiększenie kompetencji archiwistów państwowych w zakresie historii mówionej oraz budowanie marki Archiwów Państwowych jako partnera i opiekuna zbiorów relacji świadków historii.

Najważniejsze działania podejmowane w ramach projektu obejmują:

1. Nawiązanie i wzmocnienie współpracy z organizacjami pożytku publicznego i organizacjami pozarządowymi (NGO-sami, fundacjami, stowarzyszeniami), instytucjami samorządowymi (bibliotekami i instytucjami kultury), archiwami społecznymi oraz osobami prywatnymi, które gromadzą relacje wspomnieniowe świadków i uczestników historii poprzez:
 - a. budowanie zaufania do sieci Archiwów Państwowych jako partnera w gromadzeniu nagrań historii mówionej (archiwa chcą pełnić rolę partnera strategicznego w tym procesie – nie zawłaszczając zgromadzonych materiałów ani nie przypisując sobie ich autorstwa. Każde nagranie włączone

2 Zob. *Strategia rozwoju Archiwów Państwowych na lata 2021–2030*, red. J. Chojecka [et al.], Warszawa 2021.

do zasobu archiwalnego będzie opatrzone informacją o jego twórcy oraz instytucji lub osobie, która je przekazała);

b. ukazanie, że Archiwa Państwowe są miejscem, w którym materiały filmowe i dźwiękowe zostaną opracowane oraz zarchiwizowane w sposób gwarantujący ich trwałość i dostępność dla przyszłych pokoleń.

2. Udział w roli współorganizatora w 23. Konferencji IOHA „Re-Thinking Oral History”, zorganizowanej przez Polskie Towarzystwo Historii Mówionej (Kraków, 16-19 września 2025 r.).
3. Organizację warsztatów „Codzienność opowiedziana” dla całej sieci Archiwów Państwowych.

Cykl czterech spotkań poświęconych historii mówionej objął szeroki wachlarz zagadnień związanych z prowadzeniem, zabezpieczaniem, opracowywaniem i udostępnianiem relacji ustnych. Archiwiści dowiedzieli się, czym jest historia mówiona i dlaczego warto słuchać oraz rejestrować opowieści świadków historii, jak przygotować się do nagrania i jak przeprowadzić rozmowę w sposób etyczny i bezpieczny dla rozmówców, jak opracowywać zarejestrowane relacje i udostępnić je szerszej publiczności, a także jak zadbać o wysoką jakość techniczną nagrań oraz właściwą archiwizację i zabezpieczenie dokumentów audiowizualnych. Warsztatom towarzyszyły spotkania ze świadkami historii oraz specjalistami z instytucji zajmujących się historią mówioną w Polsce, m.in. z Ośrodka „Pamięć i Przyszłość” / Centrum Historii Zajezdnia we Wrocławiu, Ośrodka „Brama Grodzka – Teatr NN” w Lublinie, Centrum Archiwistyki Społecznej, Muzeum Historii Polski, Poznańskiego Archiwum Historii Mówionej, Domu Spotkań z Historią w Warszawie, Dźwiękowego Archiwum w Kcyni, a także z badaczami i dziennikarzami regionalnych rozgłośni radiowych. Spotkania, oprócz wymiaru praktycznego, stanowiły okazję do integracji i wymiany doświadczeń między archiwistami państwowymi a praktykami historii mówionej. I co najważniejsze – dawały możliwość nauki i rozwijania kompetencji w zakresie tworzenia, archiwizowania i udostępniania materiałów audiowizualnych. Spotkania odbyły się kolejno we Wrocławiu („Od teorii do mikrofonu”, 13-14 października 2025 r.), w Lublinie („Bezpiecznie w archiwum”, 28-29 października 2025 r.), Piotrkowie Trybunalskim („Opowieści, które żyją”, 4-5 listopada 2025 r.) i Olsztynie („Spotkania, które łączą”, 8-9 grudnia 2025 r.).

4. Opracowanie zestawu dobrych praktyk historii mówionej dla archiwistów państwowych.

Efektem końcowym projektu będzie praktyczny przewodnik wprowadzający w świat historii mówionej poprzez cztery zasadnicze etapy: przygotowanie, wywiad, zabezpieczenie i udostępnianie. Dokument, przygotowany we współpracy z ekspertami z Narodowego Archiwum Cyfrowego, będzie rezultatem szerokich

konsultacji i wymiany doświadczeń między archiwistami a praktykami historii mówionej. Wypracowane rekomendacje obejmą m.in. zasady włączania zarejestrowanych już wywiadów do zasobu archiwalnego i właściwego przygotowania do zbierania relacji świadków historii; wskazówki i dobre praktyki – jak przeprowadzić wywiad, kwestię praw autorskich i ochrony danych osobowych; zasady opracowywania nagrań i sposobów ich udostępniania; etyczne aspekty pracy z relacjami świadków historii; odpowiednie zabezpieczenie nośników z dokumentacją dźwiękową; podpowiedzi, co zrobić z nagraniem relacji i jak ją wykorzystać. Warto podkreślić, że nie będzie to kolejny podręcznik do historii mówionej – takie opracowania już istnieją³ i pełnią ważną rolę w środowisku naukowym i społecznym. Publikacja będzie miała charakter praktyczny, będzie zbiorem sprawdzonych rozwiązań i wskazówek „krok po kroku” pokazujących, jak od momentu zarejestrowania lub włączania materiałów do zbiorów przejść do ich zabezpieczenia, opracowania i późniejszego udostępnienia. W ten sposób projekt przyczyni się do wzmocnienia kompetencji archiwistów w zakresie historii mówionej oraz do dalszego rozwoju tej dziedziny w sieci Archiwów Państwowych.

3 Zob. m.in. M. Jarząbek, *Podręcznik do historii mówionej*, Warszawa 2024; D. Gocół, *Historia mówiona. Geneza, rozwój, koncepcje*, Lublin 2023; P. Thompson, J. Bornat, *Głos przeszłości. Wprowadzenie do historii mówionej*, Warszawa 2021; *Historia mówiona: elementarz*, red. R. Dąbrowski, Warszawa 2008.